№ 176 Հոկտեմբերի 13 (25) 1879 Հոկտեմբերի 13 (25) № 176

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դարձեալ չինականութեան մասին:—Ներքին տեսութիւն: Նամակ Երևանից: Նամակ Աստրախանից: Նամակ Ս. Կիրակէից: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Մարմիններ այրելու խնդիրը: «Մասիսի» թղթակցութիւնը: Նամակ Պարսկաստանից: — «Մշակի» հեռագիրներ: —Յայտարարութիւններ:—Տեղեկացոյց:

ԴԱՐՁԵԱԼ ՉԻՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մի երևոյթ կայ մեր հայոց հասարակութեան մէջ, որ իր առանձնութեամբ ուշադրութեան արժանի է: Դա հայի յատկութիւնն է իրան հեռու պահել օտար շրջաններից, երբէք չը պատել, չերևալ այլազգի շրջաններում:

Թիֆլիսի հայերից շատ քիչերը յարաբերութիւն ունեն նոյն քաղաքում բնակվող ռուսների, վրացիների, լեհացիների, գերմանացիների հետ, Թիֆլիսի հայ ընտանիքը ծանօթ է լինում միմիայն հայ ընտանիքների հետ: Երբէք չէք տեսնի որ մի հայ ընտանիք ընդունէր իր տանը մի օտարազգի ընտանիքի անդամներին, կամ այցելութիւն գործէր այլազգի ընտանիքին, նրա հետ բարեկամական յարաբերութիւններ ունենար, մօտիկ ծանօթութեան կապեր հաստատէր այս կամ այն օտարազգի ընտանիքի հետ:

Այդ երևոյթը մենք երկու կողմից էլ վնասակար ենք համարում: Նախ հայը և հայոց ընտանիքը զրկվում են օտար, շատ անգամ հայոց շրջանից մտաւորապէս աւելի բարձր, աւելի զարգացած շրջանի հետ ծանօթութիւնից, ուրեմն օգուտ չեն քաղում աւելի զարգացած և առաջադէմ շրջանի իրանց վրա ունենալու կրթիչ ազդեցութեան միջոցից, իսկ երկրորդ՝ մեր հայերը դորանով մեծ վնաս են հասցնում և իրանց ազգութեան անուանը, չը ծանօթացնելով օտարներին իրանց ազգի կեանքի հետ:

Պտտեցէք Թիֆլիսի օտարազգի բոլոր ընտանիքներում,– և այդ ընտանիքների թւում, որոնք տասը, քսան տարիներով բնակվում են Թիֆլիսում, հայերին այդքան ժամանակ հարևանութիւն անելով, գուցէ ոչ մինը չէք գտնի, որ հասկացողութիւն ունենար թէ ի՞նչ է հայոց ազգը, ի՞նչ է Հայաստանը, ի՞նչ է հայոց հին պատմութիւնը, ինչ է հայոց հին և նոր լեզուն ու գրականութիւնը և այլն....

Դորա մէջ ո՞վ է մեղաւոր, եթէ ոչ նոյն իսկ հայը, որ խորշում է օտար շրջաններից, երբէք չէ աշխատում ծանօթացնել օտարներին իր ազգի անցեալ պատմական կեանքի հետ, չէ աշխատում հասկացնել օտարազգիներին, որ իր մայրենի լեզուն լատինական և յունական լեզուի պէս կլասիկական լեզու կարող է համարվել, չէ աշխատում փարատել օտարների հայի վրա ունեցած կարծիքը իբր թէ բոլոր հայերը վաճառականներ կամ մանրավաճառներ են և իբր թէ ուրիշ ոչինչ պարապմունքին, արհեստին, կամ գիտնական աշխատանքին ընդունակ չեն, և այլն....

Հայը փակվելով իր նեղ առանձնական ընտանեկան փակ շրջանի մէջ, շրջապատվելով մի տեսակ չինական պատով, միշտ արհամարհել է իրան և իր ազգը օտարներին ծանօթացնելու միջոցը, փախչելով օտարների հետ մօտիկ յարաբերութիւններ, սերտ հասարակական ծանօթութիւն ունենալուց:

Եւ այդ չինականութիւնը մեծ վնաս է տուել հայի անուանը, միջոց տալով օտարներին թիւր հասկացողութիւն կազմելու հայի և հայութեան մասին....

Եւ ճշմարիտ, մի ռուս, կամ մի գերմանացի, որ բնակվում է Թիֆլիսում, դիցուք քսան և հինգ, երեսուն տարի շարունակ, հայերի մասին իր համոզմունքը կազմում է միմիայն Թամամշեվի քարվանսարայի վաճառականների իր հետ վարմունքին համեմատ, նա Թիֆլիսում իր ամբողջ կեցութեան ժամանակ, բացի այդ վաճառականներից, ոչ մի հայի հետ ծանօթ չէ եղել, ոչ մի հայ ընտանիքը չէ մտել, որովհետև հայերը փախչում, խորշում են օտարներից, նա իր կեանքում չէ խօսել հայ ինտելիգենցիային պատկանող ոչ մի անձի հետ, որ իր ազգի մասին, իր մայրենի գրականութեան մասին, հայի հին թէ նոր մտաւոր կեանքի մասին ճիշդ տեղեկութիւններ տալով, փարատէր օտարազգու ուղեղից հայութեան մասին կազմված նրա սխալ կարծիքը և համոզմունքը:

Եւ ահա ինչպէս մեր վարմունքով մենք ինքներս մեզ վնասում ենք, վնասում ենք մեր ազգի անուանը և հայութեան մտաւոր, բարոյական առաջադիմութեանը, վնասում ենք հայութեան գործին, թողնելով օտարազգիներին իրանց մէջ արմատացած, թէև սխալ կերպով կազմված զզուանքի զգացմունքը դէպի մեր ազգը....

Իսկ եթէ կան հայերից մի քանի անհատներ, որոնք պտտում են օտարների շրջանում, դրանք իրանք էլ լինում են, մեծ մասամբ, հայութեան ոգուց զուրկ, անգոյն մարդիկ, որոնք իրանք օտարացած լինելով, և ծանօթ չը լինելով իրանց ազգի անցեալ պատմութեան, ազգի ներկայ կեանքի ու մայրենի լեզուի հետ, պարզ է որ չեն էլ կարող այդ բոլորի հետ ծանօթացնել օտարներին:

Չինականութիւնը այնքան խոր արմատներ է գցել մեր մէջ, որ մեր ինտելիգենցիան, անգամ, այդ չինական ոգով խմորված, փախչում է օտար շրջաններից և արհամարհում է մի հաստատ միջոց օտարների համոզմունքից հայի մասին կազմված սխալ և վնասակար կարծիքը փարատելու, չէ աշխատում նրանց հետ մօտիկ հասարակական յարաբերութիւններ և ծանօթութիւն պահպանելու:

Գ. Ս.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

4 հոկտեմբերի

Կիրակի օրը, սեպտեմբերի 30-ին, կատարվեցաւ Երևանի պրոգիմնազիայի տարեկան հանդէսը: Հրաւիրված էին աշակերտների ծնողները և իւրաքանչիւր հասարակական հիմնարկութիւնից մի մի ներկայացուցիչ: Հայ որդեսէր ծնողներից ոչ մինը ներկայ չէր այդ հանդիսին. մահմետականներից կային մի տասն, տասներկու հոգի, պրոգիմնազիայի վարչութիւնը և մի քանի բարձրաստիճան անձինք:

Մեր պրոգիմնազիայի բացվելուց յետոյ (1868 թ.) այս առաջին անգամն է, որ ազգային լուսաւորութեան մինիստրութիւնը հարկաւոր է համարում ծանօթացնել Երևանի ժողովրդին, հասարակութեանը իր պրոգիմնազիայի ներքին դրութեան հետ: Հանդիսում երևեցաւ թէ՝ պրոգիմնազիայի գոյութեան միջոցում, այս տասը տարվայ ընթացքում որքան աշակերտներ կարողացել են վկայական ստանալ, երևեցաւ թէ որքան աշակերտներ են աւարտում միջին թւով իւրաքանչիւր տարի: Ափսոս, որ ես չեմ կարող այդ հետաքրքիր թւանշանները դնել այստեղ:

Մանրամասնութիւնների ետևից ընկնել չեմ ուզում:

Պրոգիմնազիայի վարչութիւնը, Ինսպեկտոր Վինոգրադովի բերանով յայտնեց, թէ պրոգիմնազիան ամենայն կողմից գտնվում է բարեյաջող դրութեան մէջ. միայն նա նկատում է, որ հետզհետէ աշակերտների թիւը պակասում է: Պատճառը նա գտնում է այն բանի մէջ, որ պրոգիմնազիա մտնել ցանկացող աշակերտները պատրաստված չեն լինում և հետևապէս նրանցից շատ փոքր թիւը կարողանում է ընդունվել այդ հիմնարկութեան մէջ: Նոյն իսկ այս տարի պրոգիմնազիա մտնելու համար խնդիր ներկայացնող աշակերտների թիւը եղել է 60-ից աւելի. բայց ընդունվել են հազիւ 10—15-ը. ուրեմն վեցից մէկը: Սկզբնական ուսումնարաններ, որոնք կարողանային մեր պրոգիմնազիայի համար և ընդհանրապէս աշակերտներ պատրաստել, չը կան: Կայ, արդարև, աւելացրեց պ. Վինոգրադով, մի հայոց սեմինարիա, բայց նա ևս իր մի-երկու դասատուններով չէ կարողանում պատրաստել փոքր ի շատէ ռուսերէն իմացող աշակերտներ, որոնք կարողային ընդունվել մեր պատրաստականում: Հէնց այս իրողութիւնները աչքի առաջ ունենալով, տէրութիւնը այս հոկտեմբեր ամսից բաց է անում մի տարրական ուսումնարան պրոգիմնազիայի համար աշակերտներ պատրաստելու: Ուսումնարանի համար արդէն նշանակված է մի թէ երկու ուսուցիչ: Գուցէ այս նորաբաց ուսումնարանը աւելի նշանակութիւն ստանայ, երբ մեզ մօտ բացվի գիմնազիա, որի համար խօսում են այստեղ: Տէրութիւնը առաջարկել է օգնել մեզ այդ բանում, և ժողովուրդը խոստացել է առաջին անգամում տալ մի 10 հազար րուբլ, բայց խօսքը ի հարկէ գործք չէ դառնում միշտ: Տեսնենք ժողովուրդը կը կատարէ իր խոստումը թէ ոչ: Եթէ ժողովրդի օգնութիւնը հասնի, անպատճառ եկող 1880 թւին կը բացվի գիմնազիայի հինգերորդ դասատունը:

Ց. Հ.

ՆԱՄԱԿ ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ

29 սեպտեմբերի

Չը գիտեմ, արդեօք ընդհանրապէս բոլոր հայերի մէջ այսպէս է, թէ միայն մեր Աստրախանի հայերի մէջն է, որ ոչինչ բանով չէ կարելի գրաւել ժողովրդին եթէ ոչ արտաքին ձևերով: Մեր ժողովրդին ինչ ճշմարտութիւն կամենում ես յայտնիր, ինչ օտաւէտ առաջարկութիւն կամիս արա, բոլորը ունայն է, եթէ չունես ճարտար լեզու, խաբէական ձևեր, կուրծքդ լիքը նշանշաններ, այլ և փարիսական երկայն զգեստ. քեզ հաւատ չեն ընծայի, «նա ով է, կասեն, որ մեզ եկել է խելք է սովրեցնում, երկու բերան ինքը խօսել չը գիտէ, մարդու հետ վարվել չը գիտէ» և այլն: Անցեալները եկաւ այստեղ Ամբրոսիոս վարդապետ Ռուբինեանը, և մի կիրակի օր քարոզ ասաց մայր-եկեղեցումը. ամէնքը հրճուանքի մէջ էին նրա քարոզից. «աղամ, դա ինչ լեզու ա, ասում էին միմեանց եկեղեցուց դուրս գալով, խօսքերը մի՛ն մինի քամակից սելավի նման թափըմայ, մէտաղ, սա օրտեղիցն ա իմանըմ մեր բաները, կասես սուրբ ա, մեր մէջըմ ինչ որ կայ չիկայ, մին մին դանայ ասըմայ. ասըմեն ախր, հուսամով մարդ ա»: Այժմ գնա, այս ատողին հասկացրուր, որ այս-

պիսի վարդապետներ հազարաւորներ կան, որոնք իրանց օգտի համար, քո գրպանիցդ փող հանելու համար, ամենայն տեսակ ճարտարութիւն կը բանեցնեն, ամեն կողմ կը թեքեն իրանց լեզուն, քեզ իրանց կողմը գրաւելու համար։ Ո՛րքան կամենում ես, հասկացրու նրան, թէ ինչպէս ինքը վաճառականութեան մէջ՝ իր ապրանքի համար պատրաստ է դռնէ դուռ ընկնել, տեղեկութիւններ ստանալ, այնպէս էլ այս վարդապետը երբ որ մի քաղաք մտնում է, իսկոյն սկսում է տեղեկութիւններ հաւաքել այն քաղաքի հասարակութեան մասին, որ յետոյ իր քարոզի մէջ յիշեցնէ մի առ մի նոյն հասարակութեան պակասութիւնները և այսպիսի ոգեւորումների արժանի։ Գեռ այս ոչինչ. այնքան ցաւալի չէ որ ամբոխը այսպէս խաբվում է, այլ ցաւալին այն է, որ հասկացող, բանիմաց մարդիկն էլ նոյն կարծիքի են։ «Ի՜նչ պայծառ, լուսաւոր, ազատ մտքեր է քարոզում այս վարդապետը», ասում էին մի քանիները հասկացողներից։ Ցաւում եմ ես ձեր վրա, դուք բանիմաց մարդիկ, առի սրտէ ցաւում եմ, հաւատացէք, կերդուեմ որ սրբութիւնով կամենում էք, որ այս վարդապետը համոզված չէ երբէք իր ասածների մէջ և անկեղծաբար չէ նրա ասածը, այլ լոկ բառեր են, որոնց ոգեւորել է իր լսողութեամբ և յիշողութեան մէջ պահելով այժմ ձեր առաջին է դնում։ Օրինակ, նա ասում էր, «ինչու համար են այսքան ոսկերես և արծաթերես պատկերներ, լաւ չէ՞ր լինի արդեօք այս ոսկիների և արծաթների տեղ նոյն գումարով, ինչ որ նրանց վրա ծախսվել է, շինվէին ուսումնարաններ, ուր ազգի մանուկները կը կրթվէին» և այլն։ Ի՞նչ ես կարծում, բանիմաց ընթերցող, միթէ նա այսպէս կը քարոզէր, եթէ եկեղեցու պայծառութեան վրա լինէր նրա քարոզը, արդեօք նա այսպէս կը քարոզէր, եթէ տեսնէր եկեղեցու պատերը ոսկուց և արծաթից մերկ, նկարած պատկերներով, դու ինչ կամիս, ասա, սիրելի ընթերցող, բայց ես կասեմ— ոչ։ Ուրեմն մի՛ խաբվիր, այլ իմացի՛ր, որ այս քարոզները ոչ թէ համոզմունքի ծնունդներ են այլ սոփեստութեան։ Թողնենք այս։

Ամենքն էլ կը համոզվեն, որ մեզանում, հայերիս մէջ, որքան որ կաթողիկոսը կամ պատրիարքը պիտի լուսաւորեալ, խոհեմ և ամենայն բարեմասնութիւններով լի մարդ լինի, տամնապատիկ առաւել սոյն կատարելութիւնքը պիտի ունենան վիճակաւոր առաջնորդները, որովհետև մեզանում վիճակաւորները իրանց վիճակի մէջ ազատ, անկախ գործողներ են։ Այն ինչ առաջնորդները ոչ միայն ինքնուրոյնաբար չեն խնամում իրանց վիճակը, այլ և այն գործերը, որոնց համար հրամաններ են ստանում Վեհափառ կաթողիկոսից, անկատար են թողնում։ Առնենք մի չատ թեթև գործ։ Նորին Վեհափառութիւնը ցանկանալով, որ բոլոր հայոց եկեղեցիներում մի եղանակով, կանոնաւոր և որչափ կարելի է, ներդաշնակաւոր լինի երգեցողութիւնը, սահմանեց ձայնագրութիւնը, հրաւիրեց Կ. Պոլսից հմուտ ձայնագրագէտ, ժողովեց ամեն վիճակներից ուսանողներ, որ նրանք ուսանելով ձայնագրութեան արհեստը՝ տարածեն ամենայն տեղ, հրամանագրեց ամեն վիճակաւորներին, որ ուշով խնամք տանեն այս գործին։ Բայց ինչպէս է արդեօք կատարվում նրա հրամանը մեր քաղաքում, որ վիճակի կենտրոն է համարվում։ Եկեղեցի մտած ժամանակ տեսնում ես, մէկը սեղանի վրա կանգնած իր հին սովորական կլկլոցն է գցում, միւսը ցածից փոխանակ նրան համաձայն երգելու, նրա եղանակը չախորժելով՝ սրտի ուզածին պէս բոլորովին այլ եղանակով է երգում. իսկ նրա օգնականները՝ փոխանակ օգնելու, խանգարում են իրանց միջամտութեամբ։ Լսելով սրանց ակամայ յիշում ես կռիլովի «երաժիշտք» առակը։ Իսկ առաջնորդը իր պարտքը կատարած է համարում ձայնագրութիւն ուսածներին քահանայ ձեռնադրելով, եթէ ներողամտաբար կամ մի այլ պատճառով սրան էլ զեղծումն չը լինի։ Միթէ վիճակաւորը չէ կարող ընտրելով ձայն ունեցող մանուկներ երգեցիկների մի խումբ կազմել, յորդորելով ժողովրդին, որ հանգանակութեամբ ռոճիկ նշանակեն այդ խմբին, կամ թէ ինքը նշանակէր այն 300 րուբլին, որը ստանում է երկու եկեղեցիներից իբրև մուտք, վերան էլ մի 100 րուբլի աւելացնելով, որով կը լինէր և եկեղեցուն պայծառութիւն և ժողովրդին ջերմեռանդութիւն։ Մեր հոգևորականները անգադար գանգատում են, թէ ժողովրդի ջերմեռանդութիւնը պակասել է, ոչ ոք եկեղեցի չէ գալիս. թող օրինակ առնուն հասարակ մանրավաճառից, որ գնողներին գրաւելու համար, իր խանութը աւելում է, ապրանքների վերայի փոշին մաքրում, և ապրանքները այնպէս է դասաւորում, որ մտնողի աչքին երևին, իսկ մեր հոգևորականները իրանց անախորժ և խառնափնթոր ձայներով ժողովրդին ձանձրացնում են։ Առաջնորդը 12 տարի է, որ կառավարում է Աստրախանի վիճակը, բայց ժողովուրդը մի օր օրինաւոր քարոզ չէ լսել նրա բերանից, մեծ պահքի կիրակիները, ինչպէս սովորութիւն է քարոզ ասելու, պատկերներ և խաչեր օծելու հանդէսներով է զբաղեցնում ժողովուրդին, կամ քահանաներին է յանձնում քարոզատութիւնը, իսկ քահանաները, Աստուած փրկէ նրանց քարոզներից։ Ո՛րը. Տաթևացու մեկնութիւններն է արտագրում, որը Տարօնացունը, որն էլ ինքը չը գիտէ իր ասածը, իսկ մէկն էլ, որ իր մէջ գիտնական է ձևանում, առանց մի նոր միտք յայտնելու, դատարկ, փքված ֆրազներով մարդու գլուխն է տանում։

Բոլոր աստրախանցիներին յայտնի է, որ տասն տարվայ ընթացքում, երբ տէր Գ. կատարում է, հոգևոր դպրոցների հոգաբարձութեան պաշտօնը՝ սրբազան առաջնորդը ուշադրութիւն չը դարձրեց նրա գործունէութեան վրա, չը հսկեց, չը քննեց այն կառավարութեան ընթացքը, որը գրեթէ յիշեալ քահանան միայնակ էր առաջ տանում, և չը հեռացրեց նրան պաշտօնից վաղօրօք, որ իր անտնտեսականութեամբ վնաս չը հասցնէ դպրոցների նիւթական մասին, այլ սպասեց որ նա իրան ընդդիմանայ, իր անձնականին դիպչի, այն ժամանակ անպատիւ կերպով հրաժարեցրեց և հոգաբարձական և կրօնուսուցչական պաշտօնից. պարզ ասեմ, արտաքսեց իբրև յանցաւորի, բայց վերջը ինչ. այսօր լսվում է, որ այս առաջնորդի հրամանով պաշտօնից արտաքսված քահանան, որի շնորհով այժմ փակված են արական դպրոցի երկու դասաները, մի ազէտ հարստի միջնորդութեամբ, կրկին նոյն պաշտօնի մէջն է նշանակվելու։ Այս պարզ ապացոյց է, որ առաջնորդը արձակել է սրան պաշտօնից այն ժամանակ ոչ թէ հասարակական օգուտը կամ վնասը աչքի առաջ ունենալով, այլ իր անձնականը։

Թէ լսելով և թէ լրագիրներում կարդալով տեղեկանում ենք, որ այլ վիճակների դպրոցները կառավարվում են առանձին նշանակված թեմական վերատեսուչների հսկողութեան տակ, որոնք ստանում են ռոճիկ, որպէս հաւատեաւ պէտք է կարծել, եկեղեցական գումարներից։ Բայց մեր եկեղեցական գումարից թեմական վերատեսչին բաժին հանելու ռոճկագրամը առաջնորդին իբրև մուտք է տրվում, իսկ վերատեսչի պաշտօնի մէջ յայտնվում են մի Շիրակունի վարդապետ, մի մօզդոկեցի Տուրփայեանց քահանայ, մի ղզլարեցի Սահակ քահանայ, որոնցից ոչ մինը միջնակարգ դպրոցի անգամ գիտութիւն չունի, բայց դրանց է յանձնվում այս պաշտօնը այն պատճառով, որ անվարձ է, և այսպիսիքն էլ յօժարութեամբ յանձն են առնում կատարել անվարձ նախ՝ որ հոգևորական գոլով առաջնորդի իշխանութեան ներքոյ են, և երկրորդ՝ յուսով պարգևատրութեան, կամ Նորին սրբազնութեան կողմից մի գովաբանական նամակի ակնկալութեամբ, օրինակ՝ մի այսպիսի վերնագրով. «Օծմամբ սուրբ Հոգւոյն ընտրեալդ և պսակազարդեալդ» և այլն, և կամ «զբարեջան հոգացողութիւն սիրելւոյդ տեսեալ» և այլն։ Ու այսպէս գործը անարգել, իւղի նման առաջ է գնում, կողմնակի մարդիկ օգտվում են, առաջնորդի անունը անխախտ է մնում իր տեղը, և եթէ հարցնող լինի, թեմական վերատեսուչ էլ կայ, թէ և միայն անունով։ Միայն այս էլ պէտք չէ մոռանանք, որ առաջնորդը ամեն տարի գնում է շրջակայելու իր վիճակը և ամեն մի տեղ մնում է չատ կամ սակաւ ժամանակ։ Գուցէ դու կը կարծես, ընթերցող, որ այդ միջոցներում նա դպրոցներին էլ վերահասու է լինում, ոչ. որ քահանային աւագութիւն է տալիս, որին փիլոն, որ սարկաւագին կամ տիրացուին քահանայ է ձեռնադրում և այլն...։ Թէպէտ այսպիսի դրութեան մէջ են մեր գործերը, այնու ամենայնիւ առաջնորդը իր կողմը գրաւած ունի ժողովուրդի մեծ մասը։

***

ՆԱՄԱԿ ՍՈՒՐԲ ԿԻՐԱԿԷԻՑ

—

30 սեպտեմբերի

Աշնան գեղեցիկ օրերից մինն էր։ Պայծառ արեգակը երկնակամարի կապոյտ հորիզոնից շռայլաբար սփռել էր իր ճառագայթները Մեծ Ղարաքիլիսայի անտառախիտ լեռնաշղթաների վրա։ Ղարաքիլիսից դէպի արևելք ձգվող սպիտակ խճուղու վրա քարվանի նման շարվել էին իրար ետևից դէպի Սուրբ Կիրակի շտապող ջերմեռանդ ուխտաւորների բազմութիւնը, որոնց ամենի դէմքի վրա պարզ նկատվում էր այսօր սովորականից աւելի համեստութեան և ամօթխածութեան բոլոր նշանները։ Սայլերի վրա նստած էին ըստ մեծի մասին պառաւ կանայք և մանր երեխայքը իրանց օրական պաշարի և չորս ոտը կապոտած մատաղացու գառների հետ, որոնք իրանց անմեղ բառաչներով բազմապատկում էին բարեպաշտ պառաւների ջերմեռանդութիւնը։ Իսկ ջահել, զուգված ու զարդարված համեստափայլ գեղջկուհիք սայլերի վրա նստելը անհամապատասխան ճանաչելով իրանց զարդ ու զարդարանքներին, ճարահատեալ ոտով էին գնում։ Մանաւանդ, չատերը համոզված լինելով որ Սուրբ Կիրակին ոտով գնացող ուխտաւորի մուրազը կանխիկ է վճարում, այդ պատճառով մի քանիսը գնում էին ոչ միայն ոտով, այլ բոլորովին ոտաբոբիկ։

Ժամը 11-ն էր։ Մատաղների ծուխը քուլայ քուլայ բարձրանում էր այս և այն դեղնած ծառերի տակից։ Մատաղի մսին ուխտ եկողներն էլ մի առանձին խումբ էին կազմել և պատմում էին միմեանց ճգնաւորների, զանազան սուրբերի հրաշագործութիւնները։ Այսպիսի ջերմեռանդ, համեստ և խաղաղ ուխտագնացութիւն ես դեռ ոչ մի տեղ չէի տեսել, Գինի, արաղ, դաւուլ, զուռնայ, կռիւ, ղ ա լ մ ա ղ ա լ... ամենևին չէր երևում ոչ մի խմբի մէջ։ Խաղաղութիւնը այնպէս թագաւորում էր ջերմեռանդ ուխտաւորների վրա, որ կարծես բոլորը մի տան գերդաստան լինէին։ Մի խօսքով ո ւ խ տ ա ւ ո ր էին՝ բառի բուն նշանակութեամբ։ Մատաղ ունեցողները բաժանում էին չունեցողներին, անծանօթներին և խեղճերին հրաւիրում էին սեղանակից լինելու իրանց։ Ես ես հետևելով ուխտաւորների գեղեցիկ օրինակին ընկերներիս հետ ներս մտանք սուրբ Կիրակէի Ս. մատուռը և սուրբ համակրութեամբ համբուրեցինք արևելեան պատի մէջ ամրացրած քանդակագործ քարէ խաչերը, որոց շարքում կար նաև մի քարէ չատ հին և տձև պատկեր և մի աւազան, որտեղ երբեմն Սուրբ Կիրակու մ ո ւ շ տ ա ր ի ք ը չատ առաջուց խստանում և իրանց զաւակները մկրտել տալիս և անունը դնում «խաչատուր։» Մատուռը շինել է մի ղարաքիլիսեցի և մտադիր է, ասում են, աւելի լաւ ձևով շինել։ Իմ կարծիքով լաւ կը լինի որ այդ պարոնը փողը մի ուրիշ բարեգործական նպատակի համար գործ դնէ, քանի որ մատուռի շինութիւնը ձեռնտու է և 100 տարի բաւական։—Թէ մէջը և թէ դուրսը գտանվում են մինչև 13 քանդակագործ խաչաքարեր և առանց արձանագրի չատ հին գերեզմաններ։—Արևելեան պատից կախած էր մի գանձանակ և նորա մօտ կանգնած էր առանց վերարկուի մի փառահեղ, բաւական քաղաքավարի և հասկացող... քահանայ, որ ըստ իր քահանայական պարտաւորութեան եկել էր թէ ուխտաւորներին կառավարելու, թէ մատաղները օրհնելու, թէ մատաղների ե ր ի ք ը (ոչխարի ամբողջ ազդրը) և մորթիքը հաւաքելու և թէ «աջահամբուրի» վրա հսկելու։ Տէր հայրը առանց ուշադրութիւն դարձնելու ուխտաւորների դատարկ տրտունջներին, հաւաքում էր դեռ նոր այրվող մոմերը և յօգուտ եկեղեցու պահում և մի և նոյն ժամանակ ուխտաւորներին հասկացնում, որ «Սուրբ Կիրակին աւելի շնորհակալ կը լինի եթէ ձեր բերած մոմերը մի եկեղեցում վառվեն...։»Բացի խունկ ու մոմից մնացեալ բոլոր տարեկան եկամուտները, որ ինչպէս իմացայ մի քանի հասկացող ուխտաւորներից, կը լինի առ նուազը 100 ր., մտնում են տէր հօր գրպանը։ Շատ ուրախ եմ որ հոգևոր իշխանութիւնը Սուրբ Կիրակէի եկամուտը չէ խլել յիշեալ խեղճ քահանայի ձեռքից և չէ յատկացրել Ղարաքիլիսայի դպրոցին։ Հիմայ ինչ անենք. ամենքն էլ ուտում են. թող այս փոքրիկ գումարն էլ տէր-հայրն ուտէ և հայոց ազգն օրհնէ։—Սուրբ Կիրակէի զօրութեան վերջին աստիճանը ցոյց տալու համար՝ մէջ բերենք այստեղ յիշեալ քահանայի իսկական խօսքերը՝ առանց մեզանից մի տառ աւելացնելու։

—Այս սուրբը չա՜տ, չա՜տ զօրաւոր սուրբ է. չատ տեսակ բժշկութիւններ անում է, չատերը փարատվել են իրանց անբժշկելի ցաւերից, գտել են իրանց մուրազները։ Շատ արդար (վա՜յ քեզ պ. Յակոբեանց, որ սատանէքն էլ քեզանից երես են դարձրել) ուխտաւորներ աչքով տեսել են այս սուրբին։ Մի անգամ էլ ես (այստեղ իմ ընկերակից պ. Յակովբեանցը եռանդոտ երիտասարդը խաչակնքեց երեսը, բայց ես յափշտակված էի տէր հօր հրաշալի պատմութեամբ) իսկ իմ աչքերով (այն էլ երկու աչքերով) տեսել եմ, մի ջահել, սև չորերով աբեղայ էր։ Դրանը մտն էր գալիս, ինձ որ տեսաւ, իսկոյն ներս մտաւ, ու անյայտացաւ։ Այս պատճառով երկու չաբաթ էլ հիւանդացայ։

Ի՞նչ կարծիք, որ տէր-հօր բերանից այս հրաշալի պատմութիւնը լսող ուխտաւորը 5 կօպէկի տեղը, 10 կ. կը գցէ գանձանակը։ Բայց չատ ցաւում եմ որ մի քանի յիմար չատախօսներ և թերահաւատ պառաւներ առանց ամաչելու բամբասում են յիշեալ անմեղ քահանային թէ «նա ամենևին, սրբի երես չի տեսել, հէնց այնպէս գիտութեամբ այդ տեսակ սուտ սուտ պատմութիւններ այստեղ այնտեղ անում է որ ուխտաւորները չատանան և չատ յաջահամբուր քցեն....» Ես բոլորովին հակառակ եմ ժողովրդի այդ բամբասանքին. նա չատ բարեպաշտ քահանայ էր երևում։—Տէր հօր պատմութիւնից յետոյ՝ մենք նոր հասկացանք, որ մենք մեղաւոր ենք և այն էլ այնպէս մեղաւոր, որ ո՜վ գիտի, դժոխքումն էլ չը թողնեն։ Նոր հասկացանք որ սուրբերը մեզ նման անպիտաններից երես են դարցրել։ Կեանքիս մէջ հէչ կէս սուրբ էլ չեմ տեսել, իսկ տէր հայրը ամբողջ սուրբ է տեսնում, այն էլ չորերով։ Մեզ նման մեղաւորներին սուրբ չէ, սատանայ էլ չի երևայ։

Ով որ մի առանձին խնդրուածք ունի կամ մի ցաւ, պէտք է մի օր առաջ գայ և մատուռի մէջ քնի. այդ պատճառով մի քանի ուխտաւորներ գիշերը Սուրբ Կիրակու մէջն էին քնել։ Մի անդամալոյծ կին էլ տեղաշորի մէջ նստած էր և խեղճը անդադար խնդրուածք էր անում իր ոտքերի համար։—Համարեայ ամեն կիրակի այստեղ էլի մի երկու ուխտաւոր կը ճարուի։ Իսկ զատկի յարութեան օրը անհագին բազմութիւն է թափված։—Ժամը երկուսն էր մատաղները կերան վերջացրին և կամաց կամաց սկսեցին սայլերը լծել և քաշվել, թողնելով «Ջահել աբեղային» անտառախիտ կիրճի մէջ բոլորովին մենակ։

Ս. Տէր-Մելքիսեդեկեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Ախալցխա, 10 հոկտեմբերի

Ձեր լրագրի 167 №-ում տպված Ախալցխայի նամակի մասին հարկ եմ համարում յայտնել, որ Ջէյթունի մէջ բացվելիք ուսումնարանի համար հաւաքված փողերի մասին յայտնված կասկածները անտեղի են։ Եթէ անանուն նամակագիրը չէ հաւանում մեր ընտրած գանձապահներին և քարտուղարին (վերջին պաշտօնը իմն էր) և կարծում է որ մենք չահասիրական նպատակով յանձնառու ենք եղել այդ գործին, թող ինքը սկսէ հանգանակութիւն անել և նոր գանձապահներ նշանակել տալ, բայց աւելի լաւ է, եթէ պարոն նամակագիրը այդ բաներին սրտացաւ է, թող գայ մեզ հետ միանայ և իր կարողութեան չափ օգնէ մեզ։

Ամեն տարի 500 ր. փող հաւաքելու համար հարկաւոր են սրտացաւ մարդիկ և ես և իմ ընկերներս մեծաւ շնորհակալութեամբ կընդունենք պարոնին մեզ ընկեր։—Այն ժամանակ նա ի մօտոյ կը ծանօթանայ գործի հետ։

Եթէ այն մարդոց, որոց մօտ պահվում են փողերը, պարոն նամակագիրը կասկածելի գտաւ, ես իսկոյն կառնեմ և թէկուզ իրան կը տամ, եթէ ինքը աւելի վստահութեան արժանի է։ Ուրեմն, պ. նամակագիր, օգնեցէք մեզ ձեր աջակցութեամբ։—Դուք իմ բնակարանս թերևս գիտէք, կարող էք ամենայն օր ճաշից վերջը գալ ինձ մօտ և այդ մասին խորհրդակցել։—Ես ձեզ ճանաչելու պատիւը չունեմ, եթէ ոչ ինքս կը դիմէի ձեզ և ձեր խորհուրդին ու օգնականութեանը։

Յովակիմ Գեզամեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք «Русское Слово» նոր դասագիրք ռուսերէն լեզուի հայոց դպրոցների համար, աշխատասիրեց կամսար Տ է ր - Դ ա ւ թ ե ա ն ց։ Գիրքը տպված է Թիֆլիսում, 1879 թւին, Յ. Մարտիրոսեանի տպարանում։ Երևում է որ պ. Տէր-Դաւթեանի գիրքը լաւ է տարածվում, որովհետև մեր ստացած օրինակը արդէն երրորդ տպագրութեամբ է հրատարակվել (փոփոխած և աւելացրած)։ Ռուսաց լեզուի այդ ձեռնարկը ընդունված է Վրաստանի և Իմերէթի հայոց բոլոր ծխական դպրոցներում։ Ընդունված է, նոյնպէս Կովկասի և միւս թեմերի դպրոցներից չատերի մէջ։

—

«Кавказъ» լրագիրը լսել է, որ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը դիտաւորութիւն ունի նոր հարկ դնել Կուր գետի մէջ ձուկ որսալու վրա։ Մինչև այժմ ձուկ որսալը Կուր գետի մէջ ազատ էր, իսկ եթէ մեր քաղաքային վարչութիւնը, ասում է ռուս լրագիրը, կը յափշտակվի Կուր գետի

մէջ ձուկ որսալու գործը կապալով տալու միջով, որով կը ստանայ 15—20 հազար րուբլ տարեկան, այն ժամանակ կը թանգացնի ձուկը և կը յարուցանի տրտունջ Թիֆլիսի քաղաքացիների մէջ, որոնք այդքան սովոր են թարմ ձուկ գործածելուն։

—

Թէ տեղական և թէ մայրաքաղաքների ռուս լրագիրները շատ են խօսում մի անցքի մասին որ պատահել է ԱՐԴԱՀԱՆՈՒՄ։ Անտեղի կառավարիչ. պ. Բաղդերիչեն, ծեծել է տուել բողգով մի վաճառական, պ. Սուրինովին, որ անհնազանդ եղաւ կառավարչին, կամ չը բաւականացրեց նրա մի թէ և գուցէ օրինական պահանջին։ Այդ բաւական չէ։ Սուրինովին օրինաւոր կերպով ծեծելուց յետոյ, նրան բանտ նստացրին և երբ նա բանտում հիւանդացաւ, նրա մօտ չէին թողնում ոչ ոքին, մինչև անգամ բժշկին, չէին թոյլ տալիս հիւանդին այցելել։ Գուցէ Սուրինով հարստահարող, ատելի, մարդ գուցէ խաբեբայ վաճառական է, ասում են ռուս լրագիրները, բայց պ. Բաղդերիչենի վարմունքը ինչքան էլ նրա պահանջողութիւնները արդար լինէին այնուամենայնիւ անժամանակակից բարբարոսութիւն են։ Այդ տեսակ վարմունքը, աւելացնում են լրագիրները, շատ աննախորժ տպաւորութիւն պէտք է անի նոր նուաճած երկրի ազգաբնակութեան վրա, որ զզված լինելով թիւրքաց կառավարութեան դարևոր կամայականութիւնից, նայում էր ռուսաց տիրապետութեան վրա, որպէս փրկարար, իրանց դարևոր տարկութիւնից ազատիչ, լուսաւոր օժի վրա։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ ԱՅՐԵԼՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

—

Մի քանի տարի սրանից առաջ «Մշակի» ընթերցողներին ծանօթացրած էինք այն շարժման հետ, որ Եւրոպայում, մանաւանդ Գերմանիայում և Շվէյցարիայում երևան եկաւ ննջեցեալների մարմինները թաղելու փոխանակ, այրել և մոխիրը պահել սափորների մէջ։ Այդ մտքի պաշտպանողները հիմնւում են հետևեալ գլխաւոր դատողութիւնների վրա։ Մարմնի փտելը հողի մէջ քիմիապէս նոյն գործողութիւն կարող է համարվել, ինչ որ կրակով այրելը, միայն թէ փտումն դանդաղ այրումն է, իսկ կրակով այրելը արագ այրումն. այդ է գիտնական հայեացքից ամբողջ զանազանութիւն։ Կան, նաև առողջապահական և տնտեսական պատճառներ. առաջինը որ գերեզմանատները փարակում են օդը և ջրերը, այդպիսով կենդանի մնացած մարդիկ վնաս են կրում մեռածներից, երկրորդ՝ Եւրոպայում գետինը շատ հազւագիւտ և թանգ է դառնում, այնպէս որ գերեզմանատները շատ տեղ են բռնում, կամ խլում կենդանի մարդիկների բնակութիւններից։

Այժմ Շվէյցարիայում, Գերմանիայում և Ֆրանսիայում մարմիններ այրելու խնդիրը կըրկին նոր ուժով երևան եկաւ։ Ցիւրիխում մեծ ժողովներ են կազմվում, որտեղ վիճաբանում են այդ խնդրի մասին, կոմիտետներ են կազմվում այդ գաղափարը տարածելու մասին, բողոքական և կաթօլիկ կղերի ներկայացուցիչներից ոմանք կուսակից են հանդիսացել մարմինների այրման գաղափարին։ Նրանք գըտնում են թէ այդ միտքը քրիստոնէական վարդապետութեան դէմ չէ։ Կենդանի մնացած անձինք կարող են իրանց սիրելի ննջեցեալների մոխիրը պահել սափորների մէջ, փոխանակ թաղել մարմինները գետնի մէջ։ Նոյն շարժումը, բայց աւելի լայն դիրքով նշմարելի է այժմ ամբողջ Գերմանիայում, մանաւանդ Սաքսոնիայում, այն է Լայպցիգ և Դրէզդէն քաղաքներում։ Այժմ և Ֆրանսիայում այդ գաղափարը սկսում է տարածվել։ Փարիզի քաղաքային վարչութեան անդամ պ. Մօրէն, եօթանասուն տարեկան մարդ, թէ բերանացի և թէ գրաւոր կերպով տարածում է մեծ եռանդով մարմիններ այրելու գաղափարը իր հայրենակիցների շրջանում։ Նա կազմեց Փարիզում «Մարմիններ այրելու ընկերութիւնը։» Օգոստոս ամսին նա իր սիրած խնդրի մասին՝ զեկուցում ներկայացրեց. Փարիզի քաղաքային վարչութեան խորհուրդը նշանակեց 10,000 ֆրանկ պրէմիայով մի կօնկուրս (մրցանակ) այն անձին, որ աւելի լաւ գրուածք կը ներկայացնէ մարմիններ այրելու ամենայարմար, էժան և անվնաս միջոցների մասին։

Շատերը Գերմանիայում կտակներ են անում այժմ, որ մեռնելուց յետոյ նրանց մարմինը չը թաղեն, այլ անպատճառ այրեն։

Գ. Ա.

«ՄԱՍԻՍԻ» ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

—

Կը փութամ պատուական լրագրոյդ միջոցաւ հրապարակային շնորհակալութիւն յայտնել Վանայ Ռուսական հիւպատոս Վսեմ. Պ. Կամսարականի, որ Վան գալու ատեն երբ Ալիւր գիւղէն կանցնէր և իմացաւ յինէն *) թէ նոյն գիւղին մէջ Արարատեան ընկերութեան մի դպրոց կայ, մեծ ուրախութեամբ այցելութեան եկաւ այնմ յուլիս 28ին։ Վարժարանի աշակերտներն իրենց յատուկ եղող «կեցցէ Արարատեան ընկերութիւն» մակագրով դրօշակն բարձրացուցած՝ իրենց ուսուցչի առաջնորդութեամբ Վսեմ. Պ. Կամսարականի ընդ առաջ ելան և ազգային երգեր երգելով զինքը վարժարանը տարին։ Վսեմ. Հիւպատոսն սաստիկ ուրախութիւն կը զգար տեսնելով ցնցոտիներով պատատուած խեղճ մանուկներ, որ թէպէտ նիւթապէս թշուառ էին, բայց բարոյապէս բարեբաղդ ապագայ մ'ունենալու գեղեցիկ յոյսեր կընծայէին փոքրիկ հասակի մէջ. ուստի իւր սրտի բերկրանքն այն մանրիկ մանկանց վրա կարտայայտէր ժպիտ յերեսս, նոցա գլուխ ու դէմքերն փայփայելով։ Աշակերտներէն Պ. Սարգիս Համբարձումեան մի ուղերձ կարդաց. ուրիշներ ալ իրենց գիրեր ներկայացուցին Վսեմ. Կամսարականի, ըստ իւր խնդրանաց, զորս առաւ, հայեց, և մէկ աշակերտի իւր դասն առել տալով, մեծ Ըրաւ, որոց վրա գոհ եղաւ։ Յետոյ վարժարանին վրա ընդարձակ տեղեկութիւն առնլով, մեկնելու ատեն 'ի նշան իւր գոհունակութեան 1 «Թուղթ Մարկոսի Աղաբէկեանի» նուիրեց Ալիւրի Արարատեան վարժարանի գըրադարանին, և 1 Ռուսական Իմբէրիալ ոսկի ալ նախընծայ նուէր տուաւ Արարատեան ընկերութեան, որոյ անունը արդէն լսած լինելով, նորա վրա մանրամասն տեղեկութիւններ ստացաւ յինէն և համակրական անկեղծ ցոյցեր յայտնեց։

Ռուսական մեծ պետութեան մը Վանայ մէջ ներկայացուցիչ լինելու բարձր պաշտօնն իւր վրա ունեցած ատեն, երբ Վսեմ. Պ. Կամսարական գիւղային վարժարան մ'առանց այցելելու չանցնիր և իւր ազնիւ սրտի զգացմանց իրական գրաւականն ալ երևան հանել չը դանդաղիր, կատարելապէս առիթ կուտայ մեզ, ինչպէս և ամեն լողներուն, առել թէ նա ազգասիրութեան ճշմարիտ զգացում և ոգի ունի, և թէ իւր ներկայ բարձր պաշտօնին մէջ ևս թշուառ ազգը երբէք մոռցած չէ, հետևապէս կարժէ օրինակ լինել ամեն բարձրաստիճան Հայ պաշտօնէից։

Այս էր ահա այն շարժառիթ, որ զմեզ յորդորեց լրագրաց միջոցաւ ծանուցանել հասարակութեան իւր յիշեալ ազգասիրական մէկ գործողութիւնն, որ թերևս իւր սխրագործութեանց, ո՛վ գիտէ, քանի՛ երորդն էր։ Եթէ ոչ, լոկ շնորհակալութեան համար հարկ չէր ձեր թերթի մէկ սիւնակը գրաւել, խմբագիր Տէր, զի Վսեմ. Պ. Կամսարական շատ բարձր է շնորհակալութիւններէ։ Արարատեան Վասպուրականի վարժարանաց Փոխ-Տեսուչ։

Տ. Մարկոս Նալթանեան

*) Ուրիշ երկք անձանց հետ դիմաւորել գնացած էի նմա։

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

29 սեպտ.

«Մշակի» համարներից այլ և Դավրիժեցի վաճառական պ. Աւետիս Տէր-Օհանեանից, որ Թիֆլիս է կենում, տեղեկացայ որ Թիֆլիսում մի քանի պարսկաստանցի և տեղացի պարոններ շատ խելացի խորհրդով կազմել են մի «Լրագրական ընկերութիւն» իրանց դրամական և բարոյական օժանդակութեամբ։ Այդ ընկերութիւնը նպատակ ունի ձրիապէս լրագիրներ տարածել Պարսկաստանի հայերի մէջ, որ ճշմարիտ ասելով, դա մի շատ օգտակար ծառայութիւն է, որ այդ ընկերութեան ազնւասիրտ անդամները անում են իրանց հայրենակիցներին, և դա մի եզական և իմաստուն ձեռնարկութիւն է իր տեսակի մէջ։ Արդեօք ուրիշներն էլ կը հետևեն այդ օրինակին։ Մինչև այժմ յիշեալ ընկերութիւնն արդէն սկսել է ղրկել 25 օրինակ «Մեղու Հայաստանի» լրագրից և 10 օրինակ «Մշակ» լրագրից, որոնք տարածվում են Պարսկաստանի հայաբնակ տեղերը։ Անկեղծ շնորհակալութիւն յայտնելով նոյն «ընկերութիւնը» կազմող պարոններին, խորհուրդ կը տայի նրանց, որ դորանով միայն չը բաւականանան, այլ աշխատեն դորանց հետ ղրկել և տարածել պարսկահայերի մէջ, կովկասում հրատարակված Արարատեան բարբառով հեշտ ընթերցանութեան և մանկավարժական գրքեր, որոնք իմ կարծիքով նոր սովորել սկսող և հազիւ հեգել իմացող ժողովրդին աւելի օգուտ կը տային քան թէ լրագիրները։ Առհասարակ նկատված է, որ նոր սթափած, նոր կարդալու վարժվող մարդերի հետ պէտք է սկսել փոքրիկ վէպերից և հէքեաթներից, մինչև որ նրանք փոքր առ փոքր ճաշակ ստանալով իրանց միտքը կը սրէին և կը պատրաստվէին դէպի աւելի բարձր գաղափարները, դէպի լրագիրները։ Այս անուրանալի է, որ Պարսկաստանի մի քանի քաղաքներում միայն այդ լրագիրները կարող են կարդացվել և օգուտ տալ, սակայն գաւառացիք և գիւղացիք չեն կարող ըմբռնել լրագիրների նիւթը, իմաստը և վերացական մտքերը, թող որ ռամիկ ժողովուրդը ծուռ կարծիք ունի լրագրի և լրագիր կարդացողի վրա։ Առանց դրան էլ, դեռ վաղ է նորանց լրագրով պարապացնել, որովհետև նրանք դեռ մոտից ծանօթ չեն, որ լրագիրը ծառայում է ժողովրդին, որպէս կրթիչ առաջնորդ դէպի զարգացում և դէպի քաղաքակրթութիւն, օրինակի համար նորանք չեն կարող հասկանալ թէ ինչ է նշանակում արևելեան հարցը և ինչ նշանակութիւն ունի Բէռլինի 61-րորդ յօդուածը և այլն։

Մեր միջին կարգի ժողովուրդի, կամ թէ այսպէս ասեմ, մեր գաւառացի պարսկահայի հասկացողութիւնից մի ամբողջ գաղափար կազմելու համար այստեղ դնում եմ մի նամակի օրինակ, որի նմանները թէ բազմաթիւ են և սովորական և թէ համարվում են համբաւաւոր և ուսումն աւարտողի գործ, և որ դրանից կարելի է տեսնել, թէ պարսկահայը դեռ գտնվում է իր մանկութեան և իր օրօրոցի մէջ, բոլորովին թոթով և կակազ։

«Ցարգոյագերամեծար սահաբ եղբայր պարոն մարկոս մարտիրոսեան մաթէոսեանց Մակուցի ի մակու. նախ և առաջ չնահաւոր լիցի քո սուրբ տօնախմբութոնը որ դատարեցինք այս չափաթ նաւասարթի պասին, ափսոս որ էստեղ չէիք, ուրախացանք խմեցինք, քիչ մնաց որ ճաքէինք, և դարցեալ նախ և առաջ եթէ մեզանից հարցնէք սաղ սալամաթ ենք, ի հարկէ դու էլ ողճ և արողճ կը լինէս, ծեր տանիցը և մեր տնիցը շատ շատ պարով ունեն քեզ, ի հարգէ դու էլ պարով կունենաս նրանցը, և էլի նախ և առաջ, իրաւունք է եխբայր որ էսքան տարի է զարիբութիւն էս քաշում, աշունքից աշունք մէկ տարի, մինչև զատիկ 8 ամիս, մինչև վարթիվօր 3 ամիս, մարտ, օգոստոս, յունիս և փետրվար էլ անցկացան, էս անում է մէկ տարու կէս և ինը ամիս որ գնացեր ես, խնթրեմ հալը հալբաթ գործդ թողնես գաս, հանգուցեալ եղպայրթ վախճանվեց դու սխճ լինես, քուրթ էլ էն ճանապարհն կնաց աստվածանից մխիթարիս, լուսահոքի մայրդ էլ հիւանդ է, յոյս չը կա ապրելու, էդ մասին էլ մի քանի օրից ետ դու սխճ լինես. ծեր տան ոչխարի չափ ահագին շունն էլ սատկեց, տունը մնացել ա անտէր, շուտով գաս տանդ հասնես, եխբայր ժամանակը ծռվել ա, աշխարքս փոխվել ա, ապրուստը դժվարացելա և քամբախտութիւնը շատացել ա, աստուած քեզ մին որթի պարքեաց սուրբ սարքսի պասին, անունը դրեցինք սարքիս, բայց ափսոս որ միշտ լացում է, Փալչիներին ու գիր բացողներին նշանց տուինք, ասում են որ օրը պակաս է, չի ապրի, Աստուած տայ որ սա էլ շուտով մեռնի, նախէդ գինջանայ, սա երփ պէտք է մեծանայ և մարթ դառնայ, էհ, էլ ինչ գրեմ եխպայր, ջան քեզ, ջան քո դէյրաթին, շուտ հալ հալբաթ գաս, գլուխս այդտեղ թրջիր և եկ այստեղ վեր արա, մենք էլ գետնի վրա թքում ենք որ մինչև նա չորանայ դու գաս հասնես քո տանը, այքանս բաւական է խնդրեմ ներող լինես, գլխաս խառն է կարչառօտ կրեցի, կրելու ցաւ շատ կայ, բայց ժամանակ չը կայ, յոյս ունեմ 47 օրից ետ մնացածն էլ կարողանամ գրել հասցնել քեզ, մեր տան կտուրը քանդվել էր, սուվաղ էի քաշել տալիս, այդ փորձանքը չը թողեց որ ամենը գրէի, բայց աստուած մեծ է, մի վախացիր, սխճ լեր ի տէր, մատնաչափ գիր գրի որ նիգարան ենք, այսքան, ամեն։ Ծեր հրամանաց տեսուն յուժ կարօտ այս կեանս և յաւիտենականս, բարիդ ուզացող հնազանդ ծառայ և խոնար սպասաւոր սահակ, սարփազեան սեիկեանց, գրեցի ի թուականի և թւի յամի 1876-ին և մայիս 34-ին օրն սրփաթ քշերը կէսին։»

Ահա մի ճշգրիտ պատկեր, որ վեր է առնված ռամիկ ժողովրդի կեանքից, որը ոչ միայն ներկայացնում եմ լրագրական ընկերութեանը, այլ և Ռուսաստանի հայերի ուշադրութեանը, որ ձեռք երկարացնէին դէպի մի այսպիսի ժողովրդի մտքի լուսաւորութեան և կրթութեան։

Շնորհակալութիւն «Մշակի» և «Մեղուի» պ. պ. խմբագիրներին, որոնք օժանդակ են գտնված լրագրական ընկերութեան կազմակերպվելուն, և ինչպէս լսեցինք նիւթապէս էլ օգնել են։ Կրկին շնորհակալութիւն դոկտոր Գ. Արծրունուն, որ «Մշակի» միջոցով առանձին ուշադրութիւն է դարձնում երբեմն Պարսկաստանի հայերի վրա։

Մեր Դաւրէժի հայ թատրօնական խումբը պատրաստվում է մի ներկայացում տալու յառաջիկայ հոկտեմբերի 7-ին, կիրակի գիշեր. պատրաստված է «Շամիրամ» պիեսան և «Անապաշտ կինը» կատակերգութիւն, երկուքն էլ հեղինակութիւն Մ. Քահանայի Փափազեանց։ Այս ներկայացումը կը լինի Լիլավայի թաղի եկեղեցու բակում նոր շինված դահլիճի մէջ, յօգուտ նոյն թաղի երկսեռ դպրոցների և նրանց նոր կառուցմների, որոնք դեռ ևս կիսակատար են։

Անցեալ կիրակի, հոկտեմբերի 23-ին, տեղի ունեցաւ քաղաքիս հայոց առաջնորդարանի դահլիճում մի դասախօսութիւն և մի վիճակահանութեան ստորագրութիւն, յօգուտ «Աւարայրեան» օրիորդական դպրոցի։ Դասախօսութիւնը պատրաստել էր պ. Գորոյեան (հանդերձ տեսական գործիքներով), սկսելով յոյն փիլիսոփաների ժամանակից և հասցնելով նրան մինչև Գալվանի և Մորզէ. բաւականին ունկնդիրներ կային։

Այս տարվայ երաշտութեան փոխարէնը բնութիւնը սկսում է լիօրէն վարձատրել. ամսիս 18-ին ունեցանք մի երկարատև ձիւնախառն անձրև, իսկ քաղաքիս քիչ հեռու շրջականերում և լեռներում նստած է թանձր ձիւն, որ քիչ է պատահում սեպտեմբեր ամսին։

Արմենակ

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՆԻՒ-ԻՕՐԿ, 10|23 հոկտեմբերի։ Մինիստր Կվէրտս իր խօսած ճառի մէջ մեծ եռանդով պաշտպանում էր Գրանտի երկրորդ ընտրութիւնը։

ՎԻԷՆՆԱ, 10|23 հոկտեմբերի։ Ասում են, որ թիւրքական նոր մինիստրութիւնը գիմել է Անգլիային խնդրելով, որ նա թողնի ասիական Թիւրքիայի ամբողջութեան երաշխաւորութիւնը, և զօրքերը յետ կանչէ Կիպրոսից, որովհետև Բ. Դուռն այժմ այլ ևս կարօտութիւն չէ զգում այդ երաշխաւորութեանը։ Լայարդը Լարնակի թղթակիցներից մէկին յայտնել է, որ Անգլիան Կիպրոսն այլ ևս երբէք չի վերադարձնի Թիւրքիային։

ԲԵՐԼԻՆ, 10|23 հոկտեմբերի։ Երէկ Վիլհէլմ Կայսրը հասաւ այստեղ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 հոկտեմբերի։ «Новости» լրագիրը հաղորդում է, որ Միլլէրդ Թիֆլիսի Ֆիզիկական օբսէրվատօրիայի վերատեսուչ է նշանակված։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 11|24 հոկտեմբերի։ Լուր կայ, որ էբբ մինիստրութեան փոփոխութեան պատճառով, Միդ-հաթ-փաշան հրաժարվել է գեներալ-նահանգապետութեան պաշտօնից։ Ասում են որ Լայարդ բողոքեց այն բանի դէմ, որ մաքսային եկամուտները որոնցով երաշխաւորվում էին անցեալ փոխառութիւնները, գործ են դրվում ի վնաս այդ երաշխաւորութեան։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 11 հոկտեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակն առաջին շրջանի արժէ 94 ր., երկրորդ 92 ր. 62½ կ., երրորդ 92 ր. 75 կ., չորրորդ 92 ր. 62½ կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակն արժէ 227 ր., երկրորդ 222 ր. 12½ կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակն արժէ 90 ր. 62½ կ., երկրորդ 90 ր. 50 կ., ոսկի 7 ր. 52 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25 պէնս։ Տրամադրութիւնն ամուր է։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՁԱՒ. ԴՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ «ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԸ» ստացել է

1 Սրաւանձտեանց—ԹՈՐՈՍ ԱՂԲԱՐ 1 ր. 25 կ.
2 Ս. Մանդինեանց—ԿՐՕՆՔ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆ 1 ր. —
3 Բժիշկ Ա. Բաբայեանց ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ 1 ր. —
4 Ա. Բաղդասարեանց—ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԼԵԶՈՒԻ — 25 կ.
5 Երկաթէ ԴԻՄԱԿՈՎ ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԱՒԵՏԻՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՅՈՑ 1 ր. —
6 Ց. Շիշմանեանի—ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՒԱՔՈՒՄՆ Ա. 1 ր. 15 կ.
7 Փարոս 1879 — — — — թ. 1 ր. —

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԸ խնդրում է այն անձանց, որոնք իրան հետ գրագրութիւն ունէին, այսուհետև իրանց մամուլի նամակները ուղղել դէպի Երևան, ուր նա այժմ ունի մշտական բնակութիւն, իսկ պատուէրները բաց առնելու թող ուղղեն Կենտրոնական գրավաճառանոցին, որ իւր պաշտօնում է իւր մամուլեղենները։ Երևան քաղաքի և նորա շրջակայքի ուսումնարանների վարժապետները կարող են դիմել Տէր Ղևոնդեանը, որը կաշխատի ամենայն արագութեամբ կատարում տալ նոցա պահանջներին։ Ցեղով վճարելու պայմանով գրքեր ցանկացողները դիմում են ուղղակի գրավաճառանոց։

3—3

Տաք ԵՐՇԻԿՆԵՐ (сосиски) կաղամբով և առանց կաղամբի, ՊԻՐՕԺԻԿՆԵՐ, 9 ժամից առաւօտեան, ճաշ է ընծերք, ՃԱՇ 2 կերակուրից 35 կոպ., ԳԻՆԻ, ԱՐԱՂ, ՊԱՐԵՆԺՈՒՐ, ԼԻՄՕՆԱԴ, ՁԵԼՏԵՐԵԱՆ ՋՈՒՐ ամեն ժամ մեծով կարելի առանց պատուիրելու գտնվում է վերայ Սէմինարիայի հանդէպ, «Սօսիսկի» ընկերութեան կանտորի տակ, ԱՏԱՄԱՆՍԿԻ փողոցի վրա, Զուբալովի տանը։

3—3

Տղիսում է Վ.ԱՐԶՈՎ. վերին յարկում մի բնակարան ՎԵՑ ՍԵՆՆԱԿԻՑ ԲԱՂԿԱՑԱԾ, իր բոլոր ՅԱՐՄԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ։ Եթէ ցանկացողները կը լինեն ԵՐԿՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔ, կարելի է բաժանել երկու մասը, չորս ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՍԵՆՆԱԿՆԵՐԻ։ Տանը գտնվում է ՆՈՐԱՇԷՆԻ փողոցում։ գին մասին հարցնել այնտեղ տան տիրոջ ԻՍԱՀԱԿ ՓՈՒՂԻՆԵԱՆՑԻՆ։

2—2

ՁԻՒԹԱՅԻՆ ՊԱՏԻՃՆԵՐ

ՆՕՐՎԵԳԻԱՑԻ ՄԱՔՐԱԾ ՁԻՒԹԻՑ, որ պատրաստված է Մոսկվայի դեղագործ։

ԳԻՐՇՖԵԼԴՏԻՑ

Գիւցի Ֆրանսիական յայտնի պատիճների անհամեմատ թանգ գները դրդեցին ինձ պարապել նրանց արդիւնագործութեամբ և որովհետև պատիճների պատրաստելը գաղտնիք չէ և նրանք իրանց մէջ ոչինչ չեն պարունակում, բացի մաքուր Ձիւթից, ես առաջարկում եմ իմ շատ լաւ պատրաստված պատիճները ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ (ԳԻՕՑԻ) ՊԱՏԻՃՆԵՐԻՑ 40% էժան։

Յոյս ունեմ, որ ռուս բժիշկները և հասարակութիւնը խելացի կերպով կը վերաբերվեն դէպի իմ աշխատանքը, որովհետև նոքա աւելի չունեն ուրաց փողերով պահպանել ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ։

Ծախելու տեղերը. Ռուսաստանի բոլոր դեղատունները և տեղական պահեստները։ Գլխաւոր պահեստները. Մոսկվայում, Լուբեանսկի դեղատուն Նա. Ի. Գիրշֆելդտի և Բ. Կեօլեր և ընկ. Նիկօլսկի վրա։ Թիֆլիսում Ցուրինօվի և Բօսոմօվի դեղատուն։

22—25

Կենտրոնական Գրավաճառանոցում, Դվորցովայ փողոցի վրայ, Արծրունու Գալլերէյում, վաճառվում են հետևեալ նոր գրքերը։

1. Կարմիր լապտեր, փոքրիկ մանկանց ընթերցանութեան համար. Թարգ. օր Ն. Տէր-Մարկոսեանի պատկերազարդ և կազմած. գ. — ր. 50 կ.
2. — նոյնը առանց կազմի. . . . . — » 30 կ.
3. Թաւամազ մեղու՝ փոքրիկ մանկանց ընթերցանութեան համար. Թարգ. օր Ն. Տէր-Մարկոսեանի. պատկերազարդ և կազմած. . — » 40 կ.
4. Եղբայր և քոյր մանկական վէպ. Թարգ. Զ. Մսերեանի պատկերազարդ — » 30 կ.
5. Հսկայական ձեռքեր. մանկական վէպ, Թարգ. Զ. Մսերեանի, պատկերազարդ . . . . . — » 10 կ.
6. Փարոս Հայաստանի. պատկերազարդ հանդէս ընտանեկան ընթերցանութեան համար. . . . . 1 » — կ.
7. Թորոս աղբար Հայաստանի ճանապարհորդ. Գործ. Գ. Վ. Սրուանձտեանց . . . . . 1 » 25 կ.
8. Երկունք Խններորդ դարու. գործ Ծերենցի. . . 1 » — կ.
9. Պատանեկան ներշնչումներ, գործ. Հրանտ Ասատուրի. . — » 60 կ.
10. Մի կաթիլ արտասուք, զոր կը հեղու Միսակ Հայ մոխիրին վրայ . — » 35 կ.
11. Սամուէլ Մուրատեանի կտակի խնդիրը, դատախօսութիւն Ս.Արծրունու. . . . . . — » 50 կ.
12. Ուսումնարանի առողջապահութեան հարցեր, բժ. Ա. Բաբայեանի 1 » — կ.
13. Մարմնակազմական կամ անատոմիկական բառարան Լատիներենից և Ռուսերէնից Հայերէն. բժ. Լ. Տիգրանեանցի . . 1 » — կ.
14. Կրօնք. հոգեբանական հետազօտութիւն Ս. Մանդինեանի . 1 » — կ.
15. Հայկական թատրոն. Վուշքի իմ վէչեր, փարս երեք պատկերով գործ. Մ. Տէր Գրիգորեանցի . . . — » 40 կ.
16. Բեքեր բինծու հանաքը. Օպերետա մի գործողութեամբ, Թարգ. Ն. Լալայեանցի . . . . . — » 25 կ.
17. Աշնանային երեկոյ գիւղում, վոդևիլ մէկ արարուածով, փոխադրութիւն Գ. Շահբուդաղեանի . . . — » 25 կ.
18. Բռնի ամուսնութիւն. կոմեդիայ մէկ արարուածով, Թարգ. Գ. Զմշկեանի . . . . . — » 40 կ.
19. Ժանօ և Ժանէտ օպերա-վոդևիլ, Թարգ. Գ. Շահբուդաղեանցի մէկ գործողութեամբ . . . . — » 40 կ.
20. Պէպօ. կոմեդիա երեք արարվածով, գործ. Գ. Սունդուկեանի . — » 30 կ.
21. Պառաւներին խրատ. վոդևիլ մէկ արարվածով Մ. Տէր Գրիգորեանի — » 50 կ.

Նոյն տեղը վաճառվում են ամենայն տեսակ դասագրքեր Հայերէն, Ռուսերէն և օտար լեզուների, դասական պէտոյքներ ուսումնարանների և աշակերտների համար, Հայերէն, Ռուսերէն և Գաղիերէն վիպասանութիւններ, ամենայն հասակի ընթերցանութեան և գիտութեան զանազան ճիւղերին վերաբերեալ գրքեր. պատուէրները կատարվում են ամենայն արագութեամբ։ Օտարաքաղաքացիք իրանց պահանջները պէտք է ուղարկեն հետևեալ հասցէով.
„Въ Тифлисъ. Въ центральную книжную торговлю“

3—10 (2)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 13 — Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Յ Ց — ԹԻՖԼԻՍ 1879

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Հոկտեմբերի 12-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	15
Հին 84 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1420	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1245	—
Վիգրիշնի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	235	—
Երկրորդ 5% վիգրիշնի »	230	—
Մարսելի կուրսը 270—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա	9	45
Վենայի կուրսը արժէ 121 գլ.	100	—
Դուրեժի բարաթը . . .	4	80
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.	310	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	—	—
Շաքարը բրօցկու . . .	7	30
» միւս տեսակը . .	7	15
» չաքար աւազը . .	5	30
» տրանզիտը . . .	5	30
» մաքուր վճառած .	10	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից . . .	8	—
Միւս տեսակը հին սերմից.	7	40
Բուրդը Թուշի. . . .	7	50
» Թարաքամի . . .	4	—
Ալիւրը Շորագալու . .	2	20
» Երևանի . . .	—	—
Գարին	1	40
Մոմը բնաճարպի (стеар.)	12	40
Մետաքսը Նուխվայ. .	180	—
Կախեթունը.	140	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	50	—
Ֆրիզոնը (լասը) Ագուլեաց	65	—
Կօֆէն մոկօի	26	—
« լիւանի . . .	22	—
« Մանտ ինիյօն . .	18	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները .	1	
Ռուսաստան	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա.	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդականների ընդունելութիւնը ցերեկվա և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կոպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ։ Առանձին սենեակներում ամիսը 30—50 բուբլ։ Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 բուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 բուբլ ամսական։

Երթևեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան, Բժշկապետ Անանով։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րոպէ առաւօտեան։ Մինչև Միխայլօվօ (խուռն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րոպէ։

	առաւօտ։	երեկոյեան.
Թիֆլիսից . .	9. 21	5. 18
Գօրի . . .	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ. .	1. 29	11. 59
Րիօն. . . .	6. 47	
Փօթի . . .	9. 40	

	առաւօտ։	
Փօթիից. . .	9. 13	
Րիօն. . . .	12. 13	
Միխայլօվօ . .	5. 39	1. 37
Գօրի . . .	7. 5	4. 8
Թիֆլիս. . .	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ. .	90	68	38
Գօրի . .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ. .	5. 22	3. 92	2. 18
Րիօն . .	9.	6. 75	3. 75
Փօթի. . .	13. 1	9. 75	5. 42

Փ Օ Ս Տ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փօստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7։ Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան։

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փօստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր։ Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։ Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր։ Նուխու տրակտից չորեքշաբթի և կիրակի։ Բելիկլիւչի տրակտից երեքշաբթի և շաբաթ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կոպ.
Բաց նամակ արժէ .	2
Ռուսաստան և Եւրօպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ. .	7
Ամերիկա	7
Պարսկաստան . . .	7
Հնդկաստան . . .	70
Եգիպտոս	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը՝ առաւօտեան 9-ից մինչև 1 ժամը։

Երկուշաբթի. Լիսիցեվ և Գօրալեվիչ ներքին հիւանդութիւնների, Քուչարեանց վիրաբուժական և աչքի հ., Բաբաեվ ջղային և հոգեկան հ.։

Երեքշաբթի. Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Բէյխ աչքի հ., Վերմիշեվ ներքին հ., Ժուրավլեվ վեներական և կաշու հ., Բաբօվ կրծքի և ներքին հ.։

Չորեքշաբթի. Լիսիցեվ ներքին հ., Աստուածատուրօվ կանանց հ.։

Հինգշաբթի. Վերմիշեվ և Բուդկօվսկի ներքին հ., Քուչարեանց սիֆիլիսի և միզային գործարանների հ., Ժուրավլեվ ջղային հ.։ Բաբօվ կրծքի և ներքին հ.։

Ուրբաթ. Լիսիցեվ ներքին հ., Մինկեվիչ վիրաբուժական հ., Բաբաեվ ջղային և հոգեկան հ., Աստուածատուրօվ վեներական և կաշու հ.։

Շաբաթ. Վերմիշեվ ներքին հ., Բէյխ աչքի հ., Ժուրավլեվ վեներական և կաշու հ.։

Օբրէխտ, ատամի հ., ընդունում է իր տանը ամեն ժամանակ աղքատ հիւանդներին Բժշկանոցի ստմսակով։

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

—ՄՈՍԿՎԱ. Հ. Ա. Ուղարկեցինք ձեզ գերմաներէն բրօշիւրը և գրեցինք ձեզ մի նամակ, որի մէջ յայտնում ենք մեր կարծիքը։

—ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ. Ե. Ա. Ք. Շ. Առհասարակ ոչ մի խմբագրութիւն յօդուածները փօստով յետ չէ դարձնում, մանաւանդ երբ ամբողջ ամիսը անցել է և նամակը արխիվ է դրված։ Դա սարսափելի մեծ աշխատանք կը լինէր խմբագրութեան համար, եթէ ամեն մի թղթակցութիւն կամ յօդուած, որ չէ տպվում, պէտք է յետ դարձնէինք փօստով։ Իսկ, ձեր երկու մարկները ձեզ յետ կը դարձնենք։ Նամակը գրեցինք այդ մասին Հ. Հ. Տ. Մ.-ին։

—ԵՐԵՒԱՆ. Հ. Օրբունմն ձեզ մի նամակ կուղարկենք։

Дозволено Цензурою 12 Октября 1879 г. Тифлисъ. Տպարան Ա. Ա. Միխելսօնի Типографія А. А. Михельсона